

Církev římskokatolická (západní)

Prvotní křesťanská obec vznikla v Jeruzalémě v 1. století, Kristovo učení se však brzy začalo šířit mimo Palestinu, a začalo si získávat příznivce v široké oblasti římské říše. Nejstarší křesťanské misie jsou spojeny s učením apoštolů, např. sv. Pavel založil významnou křesťanskou obec v Antiochii, sv. Petr v Římě. Až do počátku 4. st. křesťané představovali tajnou církev a byli periodicky pronásledováni. Teprve císař Konstantin Veliký křesťanství povolil (313), což usnadnilo a urychlilo jeho další šíření v římské říši. Tvořící se říšská církev musela nejprve sjednotit věrouku, která se dosud utvářela izolovaně a nebyla jednotná.. Dogmatické zápasů řešily všeobecné (ekumenické) koncily, jejichž výsledky měly být závazné pro všechny křesťany. První koncil konaný 325 v Niceji i druhý v Konstantinopoli (381) se zabýval problematikou sv. Trojice a odmítl ariánství jako nepravověrné. Výsledkem obou zasedání se stalo tzv. nicejsko-konstantinopolské vyznání víry (credo), vyznávané věřícími (v západní církvi od počátku 11.st.) při každé *mši* (viz) .

Základ organizace křesťanské církve v římské době představovala biskupství. Biskupové, kteří byli voleni obcí věřících, sídlili ve městech, venkov byl do značné míry pohanský (odtud slovo pohan pro nevěřícího, z latinského *paganus*-venkovan). Čelné postavení v církvi zastávali patriarchové, tj. biskupové sídlící v místech spjatých podle tradice s činností apoštolů. Patriarcháty se nacházely v Antiochii, Alexandrii, Jeruzalémě, Konstantinopoli (jediný z nich neměl návaznost na činnost apoštolů) a v Římě. Po rozdělení římského státu na říši východořímskou a západořímskou (395) zůstal v západní části pouze jediný patriarchát – Řím. Římský biskup, nazývaný papež, tak získal v západní církvi mimořádné postavení. Již papež Lev I. Veliký (440-461) vznesl nárok na primát nad celou církvi.

V té době však byl již osud západořímské říše zpečetěn. Vnitřní rozpad státu spolu s útoky germánských a dalších kmenů, které získávaly postupně pod svou vládu jednotlivé provincie, vedly k jejímu neodvratnému zániku. Změněné poměry se dotkly také církve. Barbarské státy sice přijaly křesťanství i církevní organizaci, ale tu si přizpůsobily svým požadavkům. Instituci biskupství postupně doplnila farní síť, právo rozhodovat o obsazení církevních úřadů si však uzurpovala světská moc. Církev se tak dostala do područí světské moci, stala se na ní plně závislou.

Od 4. století se začalo v západní církvi také prosazovat *mnišství* (viz) , které se stalo její trvalou složkou a vytvořilo samostatnou, řeholní větev církve. I zde však platilo právo panovníků a aristokracie dosazovat do čela klášterů opaty podle vlastního uvážení.

5.- 8. st.představovalo na území bývalé západořímské říše hluboký úpadek. Na zachování alespoň části antické vzdělanosti měli zásluhu křesťanští myslitelé, především pak tzv. církevní otcové: sv. Ambrož, sv. Jeroným a sv. Augustin. Církev, jež zůstala jedinou gramotnou složkou společnosti, pečovala, byť v omezené míře, také o šíření vzdělání, již v této době byly položeny základy středověkého školského systému opírajícího se o dvoustupňové vzdělání trivium a quadrivium. Jazykem vzdělanců a též jazykem liturgie se na Západě stala latina, na rozdíl od východní církve, kde stejnou roli sehrála řečtina.

S rozšiřováním středověké Evropy, která nezůstala omezena na rozsah římské říše,neboť za jejímž obvodem začaly vznikat nové germánské a slovanské státy, církev začala záhy rozvíjet misijní činnost a přiváděla ke křesťanství nové národy (viz *iroskotské misie*). Nebylo to však až na výjimky *papežství*, kdo misie organizoval, ale jednotlivé národní církve vázané více než k pomyslnému centru v Římě ke svým panovníkům, na nichž závisely.

Vzestup *papežství* přineslo jeho spojení s franskou říší Pipina Krátkého a *Karlovců*, které definitivně potvrdilo nároky římského biskupa na vedoucí místo v západním křesťanství. V 10. století *papežství* posílilo kontakty s *otónskou dynastií*. Obnovené císařství na Západě hledalo v církvi svou ideologickou oporu. Za *sálské dynastie* (viz) se vazby vládců Svaté říše římské k Římu ještě upevnily. Císaři papežství ochraňovali proti římské aristokracii, postupně si však přisvojili právo rozhodovat o obsazení svatopetrského stolce a v mnoha případech i řídit církevní záležitosti, předsedat synodám (Jindřich III.) apod.

Emancipační zápas církve začal v 11. století. Navázal na *clunyjské hnutí* (viz), které mu připravilo cestu v úsilí o vnitřní obrodu církve. Směřoval k vymanění duchovenstva z podřízeného postavení vůči světské moci, k prosazení církevní samosprávy a zvýšení papežské prestiže. V boji, který je znám jako gregoriánská reforma nebo boj o *investituru* (viz *papežství*) církve, i když nedosáhla zcela svých cílů, zvítězila a značně posílila své postavení. Do 12. st. vstupovala jako politická síla zdůrazňující své universální nároky.

Reformní papežství vyjednávalo i s východní církví a pokusilo se o nalezení společné cesty. Pokus o smír však skončily fiaskem (1054) a vedl k definitivnímu rozkolu mezi západní a východní církví. Záminku, ze kterou se skrývaly dlouhodobé rozpory, představovala odlišná podoba nicejsko-konstantinopolského vyznání víry v západním ritu.

Z nového vědomí křesťanské pospolitosti Západu probuzeného gregoriánskou reformou těžily *křížové výpravy* (viz) do Svaté země, z nichž první byla vyhlášena 1095.

Postupem doby se křížové výpravy zaměřovaly nejen na boj proti nevěřícím, ale též proti heretikům (např. ve 13. st. albigenským, v 15. st. husitům), či proti nepřátelům papežství (např. císaři Fridrichovi II.). Ne vždy byly neseny skutečně křesťanským duchem, někdy se vybijely v bezuzdném vraždění a v některých případech tak představovaly jedny z nejukrutnějších událostí středověku.

Vzestup papežské moci předvedl v plném lesku IV. lateránský koncil svolaný *Inocencem III.* (viz), jehož se zúčastnilo 500 biskupů a 800 opatů a jenž byl pokládán za vrchol síly vítězné církve. Teokratické snahy římských papežů pokračovaly pak i za Inocence IV. (1243-1254) a zejména *Bonifáce VIII.* (viz), jehož nároky však skončily drtivou prohrou a tzv. avignonským zajetím papežů. Papežství, jako ústřední orgán církve ztratilo nezávislost a dostalo se do vleku francouzských králů. V rámci sporů papežství a císaře Ludvíka Bavora vystoupil na císařské straně filosof Marsilius z Padovy se spisem *Defensor pacis* (Obránce víry), ve kterém mimo jiné uváděl v pochybnost hierarchický řád církve, popíral božský původ papežského primátu a požadoval, aby nejvyšší moc v církvi patřila shromážděnému lidu. Za jeho reprezentanta pak uváděl všeobecný koncil, který chápal jako nejvyšší církevní orgán (*konciliarismus* - viz).

Po smrti papeže Řehoře XI. (1370-1378), jenž na konci svého života přesídlil do Říma, došlo ke *schismatu* – dvojí papežské volbě (1378). Jeden papež sídlil nadále v Římě, druhý se vrátil do Avignonu. Pro středověkou církev nebylo schisma ničím neznámým. Tentokrát však nedošlo jen k dvojímu obsazení svatopetrského stolce, ale ke skutečnému dlouhodobému rozštěpení církve. V roce 1409 se pokusil schisma odstranit koncil v Pise, který neuznal ani jednoho z úřadujících papežů a zvolil vlastního kandidáta. Vzhledem k tomu, že ani římský, ani avignonský papež výsledky koncilu nerespektovali, bylo jeho důsledkem jen trojpapežství.

Rozpad církevní jednoty nemohl zůstat bez ohlasu v laické společnosti. Evropa konce 14. a počátku 15. století představovala svět nejistoty zmítaný válkami, morovými ranami, svět potýkající se s hospodářskou krizí a úbytkem obyvatelstva, stejně jako se ztrátou duchovních jistot. Církev, k níž se lidé dlouhodobě utíkali, ztrácela důvěru veřejnosti. Nejen, že nedocházela před těmito ranami ochránit, ale zjevně se zpronevěřovala svému poslání. Dvě paralelní církevní ústředí a boj, který mezi sebou vedly, jen završil tradiční stížnosti na církevní fiskalismus, kupčení s odpustky, zásahy do světské politiky či nemravný život kněží. Ve společnosti proto sílilo volání po nápravě církve, na něž odpovídali reformní myslitelé. V Anglii vystoupil se svým učením John Wyclif, z jehož knih čerpali také čeští reformátoři (*M. Jan Hus*, viz).

Rozkol v křesťanstvu se snažil napravit římský král *Zikmund Lucemburský*. Na jeho naléhání svolal papež Jan XXIII. reformní koncil do Kostnice (1414-1418), který si kladl za cíl odstranění schismatu, reformu církve a řešení věroučných otázek. Koncil deklaroval nadřazenost obecného koncilu nad *papežstvím*, a zasadil se o zvolení jediného papeže (Martin V. 1417-1431). Zatímco schisma koncil vyřešil, k otázce reformy se téměř nevyjádřil. Ve věci víry zaujal odmítavé stanovisko vůči viklefismu a jeho české variantě. K dalšímu střetnutí papalismu a *konciliarismu* došlo na basilejském koncilu (1431-1449). Koncil se také snažil diplomatickou cestou vyřešit husitskou problematiku, když se vojenské pokusy po několika neúspěšných křížových výpravách poslaných do Čech, ukázaly jako neúčinné. Basilejský koncil skončil 1449, aniž se mu podařilo prosadit reformu církve. Radikální konciliární hnutí skončilo, svoji pozici si opět upevnilo *papežství*. Velké schisma a následný *konciliarismus* do značné míry připravily půdu reformaci, která vstoupila na jeviště dějin v 16. století.